

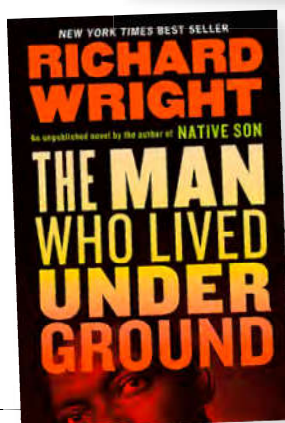
‘Black books matter’

Als Estats Units s’acaba d’editar, per primera vegada íntegrament, ‘The man who lived underground: a novel’, un esfereïdor retrat del racisme escrit per Richard Wright el 1941. En català s’acaba de publicar una novel·la molt reveladora sobre el tema racial, ‘La meitat evanescent’ de Britt Bennet (Periscopi, 2021). Repassem la literatura que tracta el tema des de ‘La cabana de l’oncle Tom’ (Adesiara, 2019) fins avui.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

Vuitanta anys després que Richard Wright escrivís *The man who lived underground: a novel*, s’edita íntegrament aquesta història d’un home que, després de ser injustament detingut per la policia i maltractat per ser negre, s’escapa a les clavegueres i túnels subterranis de la ciutat. En el passat, se n’havien publicat fragments parcials, que ometien el que els seus editors van considerar “insuportables” descripcions de les tortures policials que precedeixen a la fuga del protagonista. Ara arriba a les llibreries dels EUA de la mà de Penguin i ho fa el mateix dia que un jurat de Minneapolis condemna un policia per la mort de George Floyd, la brutal detenció que va aixecar una onada de protestes sota el lema de Black Lives Matter.

Des de la literatura, les denúncies del racisme als Estats Units són anteriors a Wright, però no sempre eren tan efectives com sembla. La novel·la que havia passat com l’exemple antiesclavista per excel·lència, *La cabana de l’oncle Tom* (Adesiara, 2019), tenia molta intenció però no aconseguia deslliurar-se d’un tuf condescendent i paternalista que denotava racisme. Una lectura actual de *La cabana...* és significativa des de la primera ratlla del prefaci, que ja ho planteja tot en funció de les races: “Les escenes d’aquesta història —escrivia Harriet Beecher Stowe—, com indica el títol, s’esdevenen entre una raça fins ara ignora-

da pels cercles de la societat civilitzada i refinada; una raça exòtica, els avantpassats de la qual, nascuts sota un sol tropical, es van endur i van perpetuar en els seus descendents un caràcter tan

essencialment diferent del de l’aspra i dominant raça anglosaxona que durant molts anys l’únic que ha suscitat en aquesta darrera ha estat incomprensió i menyspreu”.

La Premi Nobel de Literatura Toni Morrison —la gran novel·lista afroamericana del segle XX— analitza *La cabana de l’oncle Tom* a l’interessantíssim assaig *L’origen dels altres* (Ara Llibres, 2018).

Morrison recorda que Stowe descriu una bella entrada a la cabana (“cultivada, acollidora, seductora i excessiva”, diu Morrison), però, a dins, els dos nens de la casa, Mose i Pete “es queden sota la taula, a terra”, mentre els grans “els llancen bo-

cins de menjar, i ells corren a arreplegar-los”. La mateixa Morrison la descriu com “una escena estranya, pensada per fer gràcia, diria, i perquè el lector no pateixi i vegi que en aquesta atmosfera no s’hi amaga cap perill, que tot és divertit, i sobretot amable, generós i servil. Són paràgrafs curiosament calculats per apaivagar el lector blanc espantadís”. El lector que Stowe tenia al cap.

A pesar d’això, *La cabana...*, del 1852, no era el primer al·legat antiesclavista. Set →

Toni Morrison i dues de les seues obres traduïdes al català: *La nit de les criatures* i *L'origen dels altres*. Ara Llibres i Amsterdam tenen diversos títols de la Premi Nobel, tot i que la seva principal obra, *Beloved*, no està traduïda.

→ anys abans, el 1845, un afroamericà, Frederick Douglass, havia escrit *Narrativa de la vida de Frederick Douglass, esclau americà, escrita per ell mateix*, que es considera un text clau en la història. Douglass (1818-1895), de tota manera, tampoc era el primer afroamericà que publicava. El 1773, a Londres, ja s'havien publicat els *Poemes sobre assumptes diversos, religiosos i morals* de l'esclava alliberada Phillis Wheatley.

La veritable novel·la de denúncia no arribaria fins al segle XX, perquè la pressió racista —especialment als estats del Sud— no ho permetria abans. I, fins i tot, en aquell moment l'hostilitat era tan forta que obligaria molts escriptors a exiliar-se a Europa. L'esmentat Richard Wright, que va tenir molt èxit amb la seva primera novel·la el 1940, *Native son* (sense traducció catalana), va marxar immediatament a França. Aviat l'imitaria un dels seus dos seguidors principals, James Baldwin, que era a França quan, el 1953, es va publicar la seva primera novel·la *Go tell it on the mountains*. (El 2001, Círculo de Lectores va editar en un sol volum en castellà aquestes dues novel·les de debut de Wright i Baldwin: *Hijo nativo* i *Ve y dilo en la montaña*).

El mateix 1953 que es va publicar la novel·la de Baldwin s'editaria *Un home invisible* de Ralph Ellison (en versió catalana a Quaderns Crema, 2012), que guanyaria el National Book Award d'aquell any. En el pròleg d'aquest llibre, Ellison ja parla per a una generació que recull el pes de la dura història i aixeca el cap amb orgull: "No soc un exemplar anormal de la natura ni de la història. Jo estava determinat des de fa vuitanta-cinc anys. No em fa vergonya que els meus avis fossin esclaus. Només m'avergonyeix que me n'hagi avergonyit algun cop".

Ellison incorpora a la literatura els llenguatges del blues i del jazz, i escriu una obra essencial de la literatura nord-americana. El crític Harold Bloom la posava dins de les 18 novel·les més importants de la narrativa dels Estats Units i clau en el segle XX: "Hom pot profetitzar que *Un home invisible* serà jutjada, algun dia, com l'obra principal de la ficció estatunidenca entre la gran etapa de Faulkner i *Gravity's Rainbow*, de Pynchon". És a dir, la principal novel·la publicada als EUA entre 1932 (data de publicació de *Llum d'agost*) i 1973 (quan es publicà l'obra de Pynchon).

L'altra autora afroamericana adorada per Bloom és Toni Morrison. La guanyadora del Premi Nobel el 1993 té una col·lecció inoblidable de novel·les centrades en el tema racial. Ella mateixa, a *L'origen dels altres* explicava l'arrel d'algunes d'aquestes obres, una explicació que connecta d'alguna manera amb la d'Ellison i els seus avantpassats: "Tinc un deute molt profund amb la meua besàvia. Per més que ella no em volgués ajudar —no tenia cap remei que curés la nostra deficiència—, el cas és que va desvetllar en mi una indagació que ha tingut un pes molt gran en la meua producció literària. *The Bluest Eye* va ser la meua primera exploració del mal que pot fer l'autoodi racial" —ja que parla de la insatisfacció d'una nena negra que vol tenir els ulls blaus de la seva nina. "Més endavant", continua Morrison, "vaig examinar el concepte oposat, la superioritat racial, a *Paradís*" i "a *La nit de les criatures* vaig examinar novament el triomfalisme i l'engany alimentat pel colorisme". L'èxit i el reconeixement, però, li van arribar amb l'aclaparadora *Beloved* (encara sense traducció al català).

Segons Morrison, les seves arrels literàries creixen sobre el camp abonat per Ralph Ellison,

però això, segons Harold Bloom és més qüestionable: “L’estil i els procediments literaris tenen més a veure amb William Faulkner i Virginia Woolf que amb qualsevol escriptor negre dels Estats Units. Aquesta afirmació, ho sé, corre el risc d’anar en contra de l’afirmació de Morrison que ‘trobar o imposar influències en o sobre la literatura afroamericana és un acte valuós, però es torna un acte pernicios quan el seu únic propòsit és infondre prestigi on només hi ha una influència detectada”. Després de reconèixer que “la meua estima per l’obra i persona de Morrison és enorme”, Bloom insisteix que “*Beloved* és, a grans trets, filla de l’obra mestra de Faulkner, *Mentre em moria*, i la seva heroïna, Sethe, té més en comú amb Lena Grove, de *Llum d’agost*, que amb qualsevol personatge de la literatura afroamericana”.

L’herència de Morrison

Les hereves de Morrison són legió dins i fora dels Estats Units. Zadie Smith, l’autora de la premiada *Dents blanques* (La Magrana, 2001) és britànica i se n’ha declarat deutora. En Colson Whitehead és nord-americà i també reconeix el mestratge de Morrison —la seva novel·la *El ferrocarril subterrani* (Periscopi, 2017) ha passat recentment al format televisiu de la mà d’Amazon. L’última de les autores comparades amb Morrison que arriba a les nostres llibreries es diu Brit Bennett i és autora de *La meitat evanescent* (Periscopi, 2021).

Després dels enfocaments diversos que Morrison havia fet del tema del racisme, Bennett encara en troba un de sorprenent: la clau és inventar un poble d’afroamericans que volen ser cada cop més clars, una història que Bennett havia

Brit Bennett i la seva última novel·la, traduïda al català per Marc Rúbio i editada per Periscopi.

sentit explicar a la seva mare, tot i que no ha pogut identificar mai de quin poble es tractava —si és que va existir mai realment. D’aquesta ciutat inventada de Mallard s’escapen dues bessones, una de les quals (Stella) s’acabarà fent passar per blanca i vivint al marge del racisme, i l’altra (Desiree) viurà com a afroamericana.

“Si t’havies criat a Mallard —escriu Bennett—, senties tot d’històries sobre gent que s’havia fet passar per blanca. El Warren Fontenot, que va pujar a la secció dels blancs d’un tren i, quan un camàlic desconfiat el va interrogar, va parlar-li amb un francès prou bo per convence’l que era un europeu de pell morena; la Marlena Goudeau, que es va convertir en blanca per obtenir el certificat de professora; el Luther Thibodeaux, que es va trobar que el seu capatàs el va marcar com a blanc i li pagava més. Fer el *passing* de manera momentània era divertit. Heroic, fins i tot. Quin no volia passar-se als blancs per variar una mica? Però els que realment havien fet el *passing*, els anomenats *passee blanc*, eren un misteri. No en trobaves mai cap que ho hagués fet sense ser detectat, de la mateixa manera que no coneixeries mai ningú que hagués fingit la seva pròpia mort amb èxit; l’engany només funcionava quan ningú descobria que era un ardit”.

La bessona que ha triat el camí convencional, Desiree, és víctima de maltractaments i tornarà a Mallard amb una filla més negra del que els seus habitants estan acostumats a veure. “Alguns, quan miraven aquella nena fosca agafada de la mà de la Desiree, esperaven que marxessin al cap de quatre dies. No estaven acostumats a conviure amb una nena fosca i els va sorprendre que els molestés tant. Cada vegada que aquella criatura passava pel seu costat, sense barret ni res, es crispaven tant com quan el Thomas Richard havia tornat de la guerra sense una cama i voltava amb un camal arremangat perquè tothom pogués veure el que havia perdut”.

Aquest plantejament inicial dona peu a fer mil reflexions sobre el racisme dels blancs amb els negres, dels negres de Mallard amb els “altres” negres, etc. La petita filla de la Desiree serà el blanc de tots els dards: “Li deien Quitrà. Mitjanit. Negreta. Bombó. Li deien: somriu, tu, que no et veiem. Li deien: ets tan fosca que et confons amb la pissarra. Li deien: tu podries anar despullada a un enterrament. Segur que de dia les cuques de llum et segueixen. Segur que a l’aigua sembles una taca de petroli. S’inventaven un munt d’acudits, i, una vegada, quan ja tenia quaranta-i-tants, n’enumeraria tot un reguitzell en una festa, a San Francisco. Segur que les paneroles et diuen cosina. Segur que no distingeixes la teua pròpia ombra”. Una obra colpidora. *La meitat evanescent* és la més recent de les novel·les que retraten i denuncien el racisme contra els afroamericans. Però no en serà l’última. ●